

Івашко С. В.,

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри кримінально-виконавчого
та кримінального права,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-2547-9276

ПРИНЦИП НЕВІДВОРОТНОСТІ ПОКАРАННЯ В ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти одного зі спеціальних принципів кримінального права – невідворотності покарання. Питання правової природи принципу невідворотності покарання є і залишається дискусійним з огляду на його важливість як для кримінально-правової доктрини, так і для практичних працівників правоохоронних органів.

Викликом для нашої держави, громадян загалом та всієї правоохоронної системи зокрема стала активна фаза війни росії проти України і введення у зв'язку з цим правового режиму воєнного стану. З початком війни та розслідуванням великої кількості воєнних злочинів, злочинів агресії та злочинів проти національної безпеки в юридичній літературі та серед практиків-правоохоронців з'явилися критичні висловлювання щодо реального існування принципу невідворотності кримінальної відповідальності у сучасному стані юридичної системи дій з реалізації права, які вчиняють наділені державно-владними повноваженнями суб'єкти у процесуальних формах. Мова йде про правозастосовну діяльність, здійснювану правоохоронними органами в межах повноважень, спрямовану на розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Тому нами акцентовано увагу на принципі невідворотності покарання як одного з механізмів запобігання злочинності в Україні та забезпечення стану законності, особливо під час війни.

Констатовано, що відмова від принципу невідворотності покарання чи нехтування ним призведе, безумовно, до руйнування всієї системи принципів кримінального права та кримінальної політики нашої держави. Це пов'язано, на нашу думку, з тим, що невідворотність кримінальної відповідальності за своєю правовою суттю є правовою презумпцією, яка визначена законодавцем обов'язковою для всіх без винятку.

Акцентовано увагу на тому, що визначена у принципі ідея невідворотності покарання має не тільки кримінально-правову, а й кримінально-процесуальну природу, лежить в основі діяльності нашої держави щодо захисту громадян і суспільства від злочинних посягань та кримінальних правопорушень загалом. А тому цей принцип є складовим механізмом запобігання та протидії злочинності.

Ключові слова: воєнний стан, воєнні злочини, запобігання, законодавство, злочинність, кримінальна політика, кримінальне провадження, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, невідворотність покарання, принципи.

Постановка проблеми. Невідворотність покарання – основний принцип не лише кримінального права, а й кримінального процесу. Він є в основі кримінальної політики, входить до змісту одного з принципів протидії злочинності і є ознакою держави як правової.

Цей принцип визначений законодавцем відповідно до міжнародних зобов'язань України. Так, у ст. 58 Конституції України сформульовано заборону зворотної дії кримінального закону. До того ж ця заборона визначена більш категорично, ніж це визначено в міжнародному праві. Стаття 58 Конституції України проголошує, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їхнього вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

Разом з тим Конвенція з прав людини визначає, що принцип невідворотності покарання не є перешкодою для судового розгляду та покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованим світом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Загальнотеоретичним доробкам та дослідженню такого інституту кримінального права як невідворотність покарання та його значення були присвячені роботи М. Бажанова, Ю. Бауліна, Ч. Беккарія, В. Борисова, Л. Бірукової, В. Давиденко, О. Дудорова, В. Кузнєцова, П. Матишевського, М. Мельника, М. Музики, В. Навроцького, В. Назарова, Є. Письменського, А. Ришелюка, П. Сердюка, О. Харитоновой, М. Хавронюка та інших.

Своєю чергою Р. Вереша, В. Голіна, В. Гришук, Г. Грабарчек, Л. Багрій-Шахматов, Р. Дафф, Ю. Коломієць, І. Красницький, В. Меркулова, М. Панов, Є. Полянський, Ю. Пономаренко, В. Скибицький, В. Сташис, В. Тацій, Г. Харт, П. Хряпінський та інші досліджували питання теорії кримінальної відповідальності.

Вузькоспеціалізовані наукові праці, присвячені кримінально-правовій політиці та її складовій частині – принципу невідворотності покарання, належать авторству таких

учених, як В. Василяш, В. Гришук, Т. Денисова, О. Джужа, О. Кальман, О. Ліщенко, О. Литвак, А. Митрофанов, В. Навроцький, О. Острогляд, Д. Пилипенко, О. Пташинський, А. Степанюк, Ю. Філей, П. Фріс, О. Шкута та інших.

Метою статті є визначення правової природи одного з основних принципів – принципу невідворотності покарання через призму його впливу на запобігання злочинності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Суспільні цінності та права (на життя, здоров'я, право власності, безпечні умови праці, безпеку загалом тощо) на перших етапах побудови суспільства можна було забезпечити морально-релігійними запобіжниками, як-то положення про те, що за порушення 10 заповідей людина не могла надіятися на вічне життя чи милість Богу, а за вчинення правопорушень проти громади, де жила особа, – публічне засудження, пониження в статусі (касті) або вигнання тощо.

Водночас зі збільшенням кількості людей, розвитком технологій праці, отриманням нових знань наявні запобіжники правослужняної поведінки переставали буди дієвими з огляду на те, що людині властиво вірити більше в матеріалізовану, так би мовити «тут і зараз», санкцію за вчинене діяння, наслідки якого будуть відчутними одразу, і не лише винною особою, а й іншими членами суспільства, аніж теоретичну, яка могла настати лише в іншому житті.

З цих самих міркувань можна говорити і про потерпілу сторону, яка, отримавши внаслідок вчиненого щодо неї кримінального правопорушення матеріальну та/або моральну шкоду (страждання), бажала таких самих наслідків для винуватця. Це природне право людини – захистити свої права і законні інтереси, домогтися створення суспільства, заснованого на принципах справедливості і законності, ухваленні законів, які забезпечували б їхні бажання [1, с. 37].

Забезпечення таких потреб обумовило створення такого звичаєвого, а згодом і писаного права, яке б виконувало одразу кілька функцій – кари та превенції. Такі норми були визначені кримінально-правовою політикою держави та втілені у принципі невідворотності покарання. Вони початково ґрунтувались на теорії відплати – принципи таліону, які втілилися в таких

джерелах права, як Біблія, закони Хаммурапі, закони XII таблиць, Кароліна, але згодом були трансформовані на більш дієві, значення яких виходило далі, ніж просто «око за око, зуб за зуб», визначало точку зору держави стосовно прав людини та держави і механізмів їх захисту, у тому числі методами запобігання злочинності.

Свої погляди щодо «кримінальної політики» в різний час викладали у своїх працях Арістотель, Платон, Сократ, Ч. Беккарія, Вольтер, Ш. Монтеск'є, Ж. Мольє, Г. Маблі, Е. Феррі, Ф. Ліст, А. Прінс, Г. Тард, П. Фейєрбах та ін.

Так, Ф. фон Ліст визначав кримінальну політику як сукупність підстав, які спираються на наукове дослідження причин злочинності, та дії щодо покарання, – підстав, відповідно до яких держава за допомогою покарання та споріднених з ним інститутів повинна боротися зі злочинністю [2, с. 7–8].

Юридична енциклопедія визначає кримінальну політику як стратегію і тактику (напрями) державної діяльності в галузі боротьби зі злочинністю, завдання і цілі якої реалізуються: при окресленні кола діянь, які визнаються злочинами (проблема криміналізації), чи навпаки – у процесі виключення певних діянь з низки злочинних (проблема декриміналізації) під час визначення характеру та обсягу методів кримінально-правової боротьби зі злочинністю, передусім видів покарання і меж санкцій (проблема пеналізації/депеналізації) [3].

Тобто наведені авторське та енциклопедичне визначення «кримінальної політики» розглядають її в широкому розумінні як частину правової політики держави у сфері протидії злочинності, що здійснюється передусім засобами кримінальної репресії [4, с. 5].

Отже, покарання (репресія) за вчинене кримінальне правопорушення є центром, навколо якого зосереджується: 1) добробут держави та особи (економічна, політична стабільність), оскільки покарання у цьому випадку як неминучий для винного наслідок його протиправних дій забезпечує необхідні умови дотримання прав і виконання обов'язків, передбачених законодавством, іншими членами суспільства; 2) виховний процес, оскільки емоційне сприйняття злочину

і покарання на масовому рівні будуть сприйматися через призму справедливості, де «покарання не тому необхідне, що справедливе, а тому справедливе, що необхідне» [1, с. 9; 5, с. 510–511].

В іншому випадку безкарність поряд зі швидкістю та легкістю вчинення деяких злочинів (наприклад, корисливих) стимулює кримінальне зараження суспільства, при цьому навіть тих, хто завжди жив правослухняно. Таким чином, наслідок однієї причини стає причиною іншого наслідку, який також перетворюється на нову причину та новий наслідок, що може поставити під сумнів ефективність діяльності держави у сфері запобігання, виявлення та припинення злочинів.

Наприклад, таке циклічне розбалансування системи злочин–покарання можна побачити, звернувшись до нещодавніх змін, які відбулись у кримінальному праві. Так, 09.08.2024 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів», згідно з яким ст. 51 КУпАП викладено в новій редакції та встановлено, що максимальний розмір викраденого майна для кваліфікації дій особи як дрібне викрадення чужого майна за ч. 2 ст. 51 КУпАП не може перевищувати двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [6].

Відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року (розмір якої дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленого законом на 1 січня звітного податкового року [7].

Ця сума шкоди на сьогодні, як і минулого 2024 року, становить 3 028 грн [8]. Чи багато це для злочину, передбаченого ст. 185 КК України (крадіжка)? Зважаючи чіткими очима на це дивитися. Для середньостатистичного мешканця столиці України, можливо, і небагато, тоді як для жителя села десь у Чернігівській чи Сумській області це дуже великі кошти, особливо коли вести мову про проблематичність заробити 3 028 грн або заробити гроші для заміщення викраденого майна, вартість якого зазвичай суттєво відрізняється від експертної оцінки, проведеної під час досудового розслідування. Так само цієї суми буде забагато для магазину, якщо врахувати, що крадіжки з магазинів можуть вчинятися кілька разів на місяць або й частіше – кілька разів на день.

До вказаних вище змін розслідуванням таких кримінальних правопорушень займалися слідчі відділи районних управлінь поліції, маючи для цього весь арсенал слідчих, розшукових, у тому числі негласних, дій. Зараз це адмінправопорушення, якими займаються дільничні, патрульні, ефективність яких, знову-таки спираючись винятково на норми права, цього разу КУпАП, під сумнівом. Стягнення у виді максимальних 15 діб арешту також не забезпечить ані каральності, ані превентивності, ані справедливості.

Таким чином, законодавець, змінивши законодавство, прибравши з рівняння слідчих та оперативних підрозділів та не передбачивши їх ефективного замітника, створив умову – безкарність. Слід зазначити, що безкарність теоретично спричиняє думки серед більшості населення, яке (так само теоретично) може опинитися на місці потерпілого від крадіжки, що злочинців не буде покарано, речі не буде знайдено, шкода не буде відшкодована, а отже, за найменшої можливості під час затримання правопорушника «на гарячому» необхідно самостійно вживати заходи – звичай таліону, а не норми права. Тобто вчиняти самосуд, що в розумінні закону є злочином.

Особливо небезпечним є розбалансування наведеної нами системи «злочин–покарання» в період повномасштабного вторгнення росії в Україну. Війна внесла зміни до всіх сфер життя нашої держави. Не став винятком вплив війни і на

правоохоронні органи України, реальний стан виконання ними визначених законодавцем функцій. Для притягнення до відповідальності військово-політичного керівництва росії в міжнародних судових інституціях правоохоронні органи розпочали та розслідують велику кількість кримінальних проваджень. Йдеться про розслідування воєнних злочинів та злочинів агресії (ст. ст. 436, 437, 438 КК України), злочинів проти національної безпеки (ст. ст. 110, 111, 111-1, 111-2, 113 КК України).

Тому забезпечення невідворотності покарання у стані війни України з росією набуває особливої гостроти.

Повертаючись до кримінальної політики і ставлячи за мету розкрити її зміст та значення через призму оцінки покарання, необхідно розглянути пов'язаний з ним принцип невідворотності відповідальності (невідворотності покарання).

Відомо, що засоби впливу на той або інший предмет визначаються властивостями цього предмета. Уявлення про протидію злочинності залежать від уявлень про властивості самої злочинності. В історії протидії злочинності першими були усвідомлені каральні засоби цієї протидії. Це відповідає уявленню про злочинця як про людину, властивістю якої є здатність творити зло свавільно, а причини цієї сваволі невідомі. При цьому використовувалися дві властивості покарання: 1) справедливість покарання або 2) сила покарання. Некаральні засоби, що усувають саму сваволю злочинця, усвідомлювалися не як засоби протидії злочинності, а як засоби в мистецтві управління суспільством [9, с. 216].

Представники класичної школи кримінального права П. Фейєрбах, І. Бентам, Е. Кант і Г. Гегель розглядали основне призначення покарання – невідворотну та справедливу відплату за вчинений злочин. Вони покладали на законодавця обов'язок зробити покарання настільки жорстоким, але не для того, щоб воно відповідало принципу «чим більше, тим краще», а лише настільки, щоб злочин був непривабливим [10, с. 49, 72]. Таку саму думку поділяють і вітчизняні науковці, зокрема В. Давиденко, Л. Бірукова [11, с. 166–168].

І хоча від часів застосування ефективних тоді таких покарань як смертна кара за умисне вбивство, кастрація –

за сексуальні злочини, відрубубання рук – за крадіжку минуло багато років, усе-таки передбачені в ст. 51 КК України види покарань мають вселяти страх перед ними аби досягти дві мети: 1) загальну – запобігти, 2) спеціальну – виправити (для осіб, що вже відбули покарання).

При цьому система критеріїв визначення ефективності покарання є різноманітною та залежать від багатьох факторів (часу проведення оцінки, кримінологічних підходів, території тощо). Наприклад, можуть бути враховані такі показники, які об'єктивно характеризують зміни поведінки засуджених після відбуття ними покарання, звільнення від покарання, а у випадку «одномоментних» покарань – після зняття судимості; об'єктивно характеризують зміни зовнішньої сторони поведінки засуджених у період відбування ними покарання або в період судимості, коли призначене покарання не характеризується певним строком; характеризують емпіричну оцінку ефективності покарання; визначають суб'єктивну оцінку ефективності різноманітних сторін покарання самими засудженими, громадськістю стосовно цього; визначать динаміку злочинності щодо окремих видів злочинів за періоди, пов'язані зі встановленням, скасуванням чи зміною кримінальної відповідальності [1, с. 40].

Загалом покарання, його ефективність у науці кримінального права втілюється у принципі невідворотності відповідальності за вчинення кримінального правопорушення.

У своєму доробку Ю. Коломієць визначила, що принцип невідворотності кримінальної відповідальності визначається так: «Особа, що вчинила злочин, підлягає кримінальній відповідальності, за винятком випадків, передбачених у законі. Якщо особа підлягає кримінальній відповідальності, то вона притягується до неї. Лише у виняткових випадках, передбачених законом, така особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності» [12, с. 12–13]. Доповнюючи попередню дослідницю, можна також процитувати П. Матишевського, який наводить ще одну складову принципу невідворотності кримінальної відповідальності: особа не може бути двічі покарана за одне й те саме діяння [13, с. 18].

Свого часу М. Хавронюк пропонував внести зміни до Закону України про кримінальну відповідальність, доповнивши його новою статтею 2-8 «Принцип невідворотності кримінальної відповідальності» такого змісту: «Кожна особа, що вчинила діяння, передбачене цим Кодексом, підлягає покаранню та/або іншим кримінально-правовим заходам; звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання чи його відбування, а також заміна покарання більш м'яким допускаються лише у випадках, передбачених цим Кодексом» [14].

Якщо змістом принципу невідворотності юридичної відповідальності є:

- 1) забезпечення ефективності права;
- 2) ефективність його впливу на поведінку суб'єктів правовідносин;
- 3) ефективність впровадження інституту юридичної відповідальності в механізмі правового регулювання;
- 4) створення гарантій реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків;
- 5) забезпечення захисту гарантованих прав і свобод людини та громадянина;
- б) втілення ідеалів моделі справедливості [15, с. 25], то, її складники охоплюють необхідність:
 - а) виявлення та розкриття всіх без винятку вчинюваних у реальній дійсності злочинів;
 - б) притягнення до кримінальної відповідальності всіх осіб, винних у їх вчиненні;
 - в) застосування до кожного з них заходів кримінального покарання або заходів, які його замінюють, або звільнення від кримінальної відповідальності і/або від покарання у випадках і на підставах, передбачених кримінальним законом;
 - г) відшкодування заподіяної злочином шкоди там, де це можливо [16, с. 101].

Важливим елементом відповідальності є саме невідворотність покарання, оскільки за допомогою покарання можна посилити відповідальність.

Законодавчого визначення поняття «невідворотність покарання» чинне законодавство не містить. Водночас

опосередковано про нього згадується, хоча й в іншому ракурсі, у Європейській конвенції з прав людини та в Конституції України.

Зокрема, у ч. 2 ст. 7 Конвенції наголошено, що ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями [17]. Своєю чергою в Конституції України визначено, що покарання може наставати лише за діяння, які на час їх вчинення визнавалися законом як правопорушення, при цьому закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [18].

У теорії вітчизняного кримінального права запропоновано таке визначення принципу невідворотності покарання. Зокрема, А. Степанюк розуміє це як об'єктивно існуючий, повторюваний, істотний зв'язок етапів кримінальної відповідальності, що характеризує її поступальний розвиток. За допомогою цього принципу простежується наступність стадій кримінальної відповідальності; зв'язок між злочином та покаранням [19, с. 350].

Принцип невідворотності покарання поряд з позитивною формою реалізації має й негативну, яка є способом законодавчого забезпечення необхідності виконання злочинцем зобов'язань щодо позбавлення його певних соціальних благ у зв'язку із застосуванням примусових заходів негативного впливу [15, с. 25].

Водночас принцип невідворотності покарання має і свої межі, які законодавець пов'язує з часом, перебіг якого завершує кримінальне переслідування особи, що вчинила кримінальне правопорушення, а також негативні наслідки для неї.

Йдеться про інститути звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України), звільнення особи від покарання за закінченням строків давності (ч. 5 ст. 74 КК України) та звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироком суду (ст. 80 КК України) [20].

Висновки. Отже, можна підсумувати, що знання загальнотеоретичних питань щодо принципу невідворотності покарання має практичне значення для розуміння справедливості та сили покарання, оскільки некаральні засоби, що усувають саму сваволю злочинця, усвідомлюються не як засоби протидії та запобігання злочинності, а як засоби в мистецтві управління суспільством. На прикладі внесення законодавцем змін щодо вартості майна при відмежуванні дрібної крадіжки від кримінально караної крадіжки ми визначили можливе циклічне розбалансування системи «злочин–покарання», що не може не відобразитися на розумінні громадянами нашої держави реальної наявності невідтворюваності покарання та забезпечення верховенства права.

Список використаних джерел

1. Михайліченко Т. О. Дещо про ефективність покарання. *Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення механізму реалізації прав та свобод людини і громадянина* : матеріали круглого столу (м. Запоріжжя, 10 березня 2016 р.). Запоріжжя, 2016. С. 37–41.
2. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. Київ : Атіка, 2005. 332 с.
3. Юридична енциклопедія : в 6 томах / Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Українська енциклопедія, 1998. Т. 3. URL: https://leksika.com.ua/15190827/legal/kriminalna_politika.
4. Коломієць Ю. Ю. Кримінально-правова політика України : конспект лекцій. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 212 с.
5. Харитонов О. В. Кримінально-правові погляди О. Ф. Кістяківського: наукова спадщина та її значення для сучасних кримінально-правових досліджень : монографія. Харків : Право, 2010. 252 с.
6. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів : Закон України від 18.07.2024 р. № 3886–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886-20#Text>.
7. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

8. Про Державний бюджет України на 2025 рік : Закон України від 19.11.2024 р. № 4059–ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>.

9. Гіда О. Є., Матвійчук В. К., Прилуцький Р. Б. та ін. Протидія злочинності та адаптація кримінального законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу : монографія. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2014. 552 с.

10. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

11. Давиденко В. Л., Бірукова Л. М. Покарання та його роль у системі протидії злочинності. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20 листопада 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 166–168.

12. Коломієць Ю. Ю. Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст : автореф. дис... канд. юрид. наук. Одеса, 2005. 17 с.

13. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 272 с.

14. Хавронюк М. І. 10 років чинності КК України: час закріпити принципи. *Українське юридичне товариство*. URL: <https://justice.org.ua/politika-i-pravo-podiji-fakti-komentari/desyat-rokiv-chinnosti-kk-ukrajini-chas-zakripiti-printsipi>.

15. Малетов Д. В. Принцип невідворотності покарання в аспекті функціонування Вищого антикорупційного суду України. *Правові горизонти*. 2021. Т. 14. № 2. С. 23–30.

16. Острогляд О. В. Характеристика принципів кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку України. *Приватне та публічне право*. 2022. № 4. С. 99–105.

17. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р: ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97–ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

18. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#n4359>.

19. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2002. 398 с.

20. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Ivashko S.,

Ph.D in Law,

Head of the Department of Criminal-Executive
and Criminal Law,

Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine

ORCID: 0000-0003-2547-9276

THE PRINCIPLE OF INEVITABILITY OF PUNISHMENT IN CRIME PREVENTION IN UKRAINE

The article examines the theoretical and practical aspects of one of the special principles of criminal law — the inevitability of punishment. The legal nature of the principle of inevitability of punishment remains a subject of academic debate, given its importance both for criminal law doctrine and for practitioners in law enforcement agencies.

A major challenge for the state, society as a whole, and particularly for the entire law enforcement system, has been the active phase of Russia's war against Ukraine and the subsequent introduction of martial law. With the outbreak of the war and the need to investigate a large number of war crimes, crimes of aggression, and crimes against national security, critical opinions have emerged in legal literature and among practitioners regarding the actual existence of the principle of inevitability of criminal liability in the current legal system. These concerns relate to the practical application of law by public authorities acting within procedural frameworks. Specifically, this refers to the law enforcement activities carried out within the scope of their authority, aimed at solving and investigating criminal offenses.

Therefore, the article emphasizes the importance of the principle of inevitability of punishment as one of the mechanisms for preventing crime in Ukraine and ensuring the rule of law, particularly during wartime.

It is noted that abandoning or disregarding the principle of inevitability of punishment will inevitably lead to the collapse of the entire system of criminal law principles and the criminal policy of the state. In our view, this is due to the fact that the inevitability of criminal liability is, in its legal essence, a presumption established by the legislator as binding for all without exception.

It is also emphasized that the idea of inevitability of punishment, enshrined in this principle, has not only a criminal-legal but also a criminal-procedural nature. It underpins the state's activities in protecting citizens and society from criminal encroachments and offenses as a whole. Therefore, this principle is an integral part of the mechanism for preventing and combating crime.

Key words: martial law, war crimes, prevention, legislation, crime, criminal policy, criminal proceedings, criminal offense, criminal liability, inevitability of punishment, principles.

References

1. Mykhailichenko, T. O. (2016), "A few words about the effectiveness of punishment", *Criminal-legal, criminological, and criminal-executive support for the mechanism of realizing human and citizen rights and freedoms* : proceedings of the round table, Zaporizhzhia, pp. 37–41.
2. Fris, P. L. (2005), *Criminal-law policy of the Ukrainian state: Theoretical, historical, and legal problems* : monograph, Atika, Kyiv.
3. Legal Encyclopedia Editorial Board (1998), *Legal encyclopedia*, Vol. 3, Ukrainian Encyclopedia, Kyiv.
4. Kolomiets, Y. Y. (2024), *Criminal-law policy of Ukraine* : lecture notes, Yurinkom Inter, Kyiv.
5. Kharytonova, O. V. (2010), *Criminal-law views of O. F. Kistiakivskyi: Scientific heritage and its significance for modern criminal-law research* : monograph, Pravo, Kharkiv.
6. Ukraine (2024), *On amendments to the Code of Ukraine on administrative offenses and certain other laws regarding increased responsibility for petty theft and regulation of law enforcement activities* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
7. Ukraine (2010), *Tax Code of Ukraine* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
8. Ukraine (2024), *On the State Budget of Ukraine for 2025* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
9. Hida, O. E., Matviichuk, V. K., Prilutskyi, R. B., et al. (2014), *Countering crime and adapting Ukrainian criminal legislation and law to EU legislation and law*, National Academy of Management, Kyiv.
10. Dudorov, O. O. and Khavroniuk, M. I. (2014), *Criminal law* : textbook, Vaite, Kyiv.
11. Davidienko, V. L. and Birukova, L. M. (2020), "Punishment and its role in the system for combating crime", *Pathways to success and development prospects* : proceedings of the International Scientific and Practical Conference, KhNUiA, Kharkiv, pp. 166–168.
12. Kolomiets, Y. Y. (2005), *Inevitability of criminal liability: Legal nature and content* : abstract of PhD in Law Thesis, National University "Odessa Law Academy", Odesa.
13. Matyshevskiy, P. S. (2000), *Criminal law of Ukraine. General part* : textbook, Yurinkom Inter, Kyiv.

14. Khavroniuk, M. I. (2011), "Ten years of the Criminal Code of Ukraine: Time to consolidate principles", *Ukrainian Legal Society*, available at: <https://justice.org.ua/politika-i-pravo-podiji-fakti-komentari/desyat-rokiv-chinnosti-kk-ukrajini-chas-zakripiti-printsipi>.

15. Maletov, D. V. (2021), "The principle of inevitability of punishment in the functioning of the High Anti-Corruption Court of Ukraine", *Legal Horizons*, No. 14 (2), pp. 23–30.

16. Ostrohliad, O. V. (2022), "Characteristics of the principles of criminal-law policy at the current stage of Ukraine's development", *Private and Public Law*, No. 4, pp. 99–105.

17. Ukraine (1997), *European Convention on Human Rights* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

18. Ukraine (1996), *Constitution of Ukraine* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

19. Stepaniuk, A. Kh. (2002), Current problems in the execution of punishments (essence and principles of criminal-executive activity: Theoretical-legal study : Law Doctor Thesis, Kharkiv.

20. Ukraine (2001), *Criminal Code of Ukraine* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.